

„PERESTROJKOS“ VĒLAVIMAS LIETUVOJE

KRESCENCIJUS STOŠKUS. ATSIMINIMAI APIE PERTVARKOS PRADŽIĄ

Tik susiklosčius palankioms aplinkybėms, atsirado Sąjūdis, kurio nepavyko nuslopinti. Prielaidas jam, kaip žinoma, sudarė Gorbačiovo pertvarka. Iš pradžių Lietuvoje ji judėjo labai lėtai. Ir visuomenė, ir vietos valdžia gerai prisiminė chruščiovinį atlydį, kuris greitai buvo sustabdytas. Skeptiškesni lietuviai nelabai tikėjo, kad įmanomos rimtos permainos. Kai iš Maskvos parvykusieji sakydavo „*ten įdomu*“, Lietuvoje buvo tik gūžčiojama pečiais. Spauda ten irgi darėsi aštresnė už mūsų. Vėliau savo politines ambicijas ėmė viešai reikšti Estija, Latvija. Netgi buvo sakoma, kad „perestrojka“ atėjo iki Medininkų ir sustojo... Patys kompartijos vadovai blaškėsi – viename „instruktaže“ inteligentus ragino spartinti „perestroiką“, o kitame rūsčiai mokė nepasiduoti ekstremistinių elementų provokacijoms. Politinis aktyvumas Lietuvoje brendo gana vėluodamas. Gal kaip tik dėl to toks karštas buvo proveržis. Ir toks svarbus pasidarė Sąjūdžio iniciatyvinės grupės atsiradimas, jo grupių formavimasis visoje Lietuvoje.

„Sąjūdis, valdžios atsiribojimas, visuomenės viltys: Dalia Rastenenė kalbina Krescencijų Stoškų“, in: *Liaudies kultūra*, nr. 3 (120), 2008, p. 1–2.

ALFREDAS ERICHAS SENNAS. REAKCIJOS Į „PERESTROJKĄ“ LIETUVOJE

Politinėms kovoms Maskvoje nuaidėjus per „provincijas“, vietinius partinius valdininkus, nors ir turėjusius didelę žinių iš centro interpretavimo patirtį, apėmė netikrumas. Naujienos iš Maskvos buvo painios ir neaiškios, direktyvų kaip anksčiau nebuvo, o dabar *glasnost'* žadino visuomenės diskusijas. Visa tai glumino vietos valdininkus: jie nesuprato, ko Maskva nori, jie netgi negalėjo būti tikri, ar Maskva nori, kad jie veiktų. Egzistuojant senai komandinei-administracinei struktūrai, paprastai būdavo patartina klysti dėl entuziazmo vykdant direktyvas, bet dabar, jausdami po kojomis drebant žemę, jie nežinojo, kuriuo keliu pasukti.

Kaip SSKP filialas, Lietuvos komunistų partija (LKP) buvo ypač neapsaugota nuo permainų jėgų, kadangi jos valdžia labai priklausė nuo jos turimų represinių jėgų grynojo svorio. [...]

Remiama kontroliuojamos spaudos ir savų represinių jėgų, sovietinė valdžia tvirtino perauklėjusi lietuvius, nors partijos valdininkija buvo dvejopos nuomonės apie jos sistemos stabilumą. Liberalai, dažniausiai žemesnio partinio rango, tikėjo propagandos esme ir įrodinėjo, jog gyventojai yra verti pasitikėjimo ir todėl galį naudingai pritaikyti Gorbačiovo iniciatyvas; konservatyvioji vadovybė, nors ir tvirtindama, kad žmonės iš tikrųjų yra perauklėti, buvo atsargi, ieškodama tamsių srovių lietuvių charakteryje, ir reikalavo nuolatinio budrumo bei kontrolės. Po to, kai struktūriniai politiniai poslinkiai Maskvoje atidengė partijos silpnąsias vietas, konservatoriai bijojo blogiausio.

Už partijos ribų tiek liberalai, tiek disidentai vienodai nežinojo, kaip suprasti Gorbačiovo veiksmus. Kaip vėliau sakė vienas rašytojas: „Tada, 1987-1988 metų žiemą, valdžia respublikoje jau buvo paralyžiuota baimės ir nežinomybės, tačiau mes negalėjome tuo patikėti ir iki pavasario pabaigos kovojome patys su savimi“. Disidentai, atviri, tautos ir Bažnyčios rėmėjai, darėsi vis drąsesni. Žinoma, KGB turbūt buvo prasiskverbęs į jų gretas, tačiau, priešingai negu anksčiau, valdžia dabar atrodė nelinkusi jiems priešintis. [...]

Lietuvių intelektualai kovą tarp disidentų ir valdžios stebėjo negalėdami apsispręsti: intelektualas mesdavo iššūkį sistemai tik asmeniškai labai rizikuodamas. Jis arba ji galėjo prarasti visas teises ir

papildomas pajamas, kurios priklausė inteligentijai komunistinėje sistemoje. Konservatoriai nenorėjo „supti valties“; liberalai turbūt širdyje simpatizavo disidentams, tačiau bijojo patys susikompromituoti; konservatoriai ir liberalai lygiai taip pat galėjo laikyti demonstracijas KGB provokacijomis, siekiančiomis išaiškinti „nepatikimus“ elementus. Vis dėlto 1987 ir 1988 metais intelektualai pradėjo plėsti leistinas ribas.

Senn A. E. *Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje*, Vilnius: „Baltos lankos“, 1997, p. 12–14.